

Araştırma Makalesi/ Research Article

Kahramanmaraş Müzesi'nden Bir Grup Bezemesiz Cam Bileziğin Değerlendirilmesi

Fevziye Eker*

(ORCID: 0000-0001-5891-0793)

Makale Gönderim Tarihi

09.10.2024

Makale Kabul Tarihi

26.11.2024

Atf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Eker, F., "Kahramanmaraş Müzesi'nden Bir Grup Bezemesiz Cam Bileziğin Değerlendirilmesi", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9/ Özel Sayı: Dr. Selma Pehlivan'a Armağan (2024): 1938-1958.

APA: Eker, F. (2024). Kahramanmaraş Müzesi'nden Bir Grup Bezemesiz Cam Bileziğin Değerlendirilmesi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9 (Özel Sayı: Dr. Selma Pehlivan'a Armağan), 1938-1958.

Öz

Günümüzde olduğu gibi antik çağda da güzel görünmek için süslenme merakı hep var olmuştur. Cam bilezikler MÖ 2. bin yıllarda özellikle kadın ve çocukların kullandığı süs eşyalarından birisiydi. Arkeolojik kazılarda oldukça fazla rastladığımız cam bilezikler hem yapım kolaylığı hem de maliyetinin azlığından dolayı sevilerek kullanılan bir takı olmuştur. Çalışma kapsamında Kahramanmaraş Müzesi'nde korunan 23 adet bezemesiz bilezik örneği üzerinden giderek bu tip bileziklerin yapım tekniği ve gelişimi konusunda bilgiler verilecektir. Renk, bezeme, teknik ve kesit olarak farklı şekillerde üretilmiş olan bilezikler uzun dönemler boyunca üretilmesinden kaynaklı olarak tarihlendirme konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Cam bileziklere tarih aralığı verilirken bu aralık çok geniş olabilmektedir. Yapılan çalışma ile Kahramanmaraş

* Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türkiye, fevziyeeker@odu.edu.tr.

Assoc. Prof. Dr., Ordu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History of Art, Turkey.

Müzesi'ndeki 23 adet cam bileziğin incelenmesi yapılacak ve ardından analogi yöntemi ile eserlerin dönem özellikleri de göz önüne alınarak tarihlenecektir. 1-23 olarak verilen numaralar bileziklerin müze envanter numaralarından bağımsız olarak çalışma içerisinde kolay anlaşılabilirliği sağlayabilmek adına yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antik çağ, Kahramanmaraş Müzesi, Süs Eşyası, Tek Renkli, Cam Bilezik.

Evaluation of a Group of Undecorated Glass Bracelets from the Kahramanmaraş Museum

Abstract

As in our day, the curiosity to decorate to look beautiful has always existed in ancient times. Glass bracelets were one of the ornaments used especially by women and children in the 2nd millennium BC. Glass bracelets, which we have come across quite a lot in archaeological excavations, have been a popular jewellery because of their ease of production and low cost. Within the scope of the study, information will be given on the production technique and development of this type of bracelets through 23 undecorated bracelet samples preserved in the Kahramanmaraş Museum. The bracelets, which are produced in different ways in terms of colour, decoration, technique and cross-section, have been produced over long periods of time, which causes difficulties in dating them. When giving a date range to glass bracelets, this range can be very wide. In this study, 23 glass bracelets in the Kahramanmaraş Museum will be analysed and then dated by analogy method, taking into account the period characteristics of the artefacts. The numbers given as 1-23 are independent of the museum inventory numbers of the bracelets in order to ensure easy understanding within the study.

Keywords: Antiquity, Kahramanmaraş Museum, Ornaments, Monochrome, Glass Bracelet.

Giriş

“CAM; hikayesi çok derinlerde... Kozmetikten, sağlık alanına, süs eşyasından, sofraya kabına, depolama işlevinden, aydınlatmaya kadar antik çağdan bu yana kullanılmış en güzel madde...”

“Antikçağın narin bir o kadar da kıymetli malzemesi cam, camdan üretilen nadide eserleri arasında yerini almış bilezikler, Anadolu'nun her

yerinde karşımıza çıkabilen dokunmaya kıyamayacağımız, usta ellerden çıkan güzelliğin, estetiğin sembolü...”

“Ah birde kırılğan olmasaymış altından da kıymetli olur muymuş acaba?” Kim bilir?

Petronius’un Satyricon’da bahsettiği gibi¹;

Ego malo mihi vitrea,	<i>En iyi gereç camdır bence,</i>
Certe non olunt.	<i>Koku üretmez kesinlikle,</i>
Quod si non frangerentur,	<i>Altına yeğlerdim ben camı,</i>
Mallem mihi quam aurum.	<i>Kırılmayacak olsa hele.</i>

Camın keşfedildiği Mezopotamya’da MÖ 3. binli yıllardan itibaren boncuk, pendant ve çeşitli mobilya aksamalarında süs eşyası olarak kullanıldığını biliyoruz. Ayrıca biliyoruz ki cam malzeme MÖ 2. binli yıllardan itibaren özellikle kozmetik alanında kullanılan şişelerin üretimi ve yine süs eşyası olarak bileziklerin üretiminde kullanılmıştır. İlk üretildiği dönemden günümüze kadar kullanılmaya devam edilen cam bileziklerin bilinen en erken örnekleri Mısır’da II. Amenophis’in (MÖ 1428-1397) mezarında ortaya çıkarılmıştır². Avrupa’da La Tene kültürüne ait bilezikler ise MÖ 1. bin yıl özelliklerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır³. MÖ 1. binli yıllardan sonra Geç Roma dönemine kadar cam bilezik yapımı ve kullanımı konusunda herhangi bir kalıntı veya bilgiye rastlanmamıştır. Bu dönemden itibaren özellikle Doğu Akdeniz’de cam bilezik kullanımının artış gösterdiği bilinmektedir.

¹ Petronius Arbiter, Satyricon, 52 (bkz.

<https://www.thelatinlibrary.com/petronius1.html>, E. T. 26.11.2024).

² Zeynep, Oral Çakmakçı, “Kuşadası-Kadıkalesi Kazılarında Süs Amaçlı Cam Objeler: Boncuklar ve Bilezikler” II. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı 2012, s.115; Gül Geyik karpuz, “Cam Bilezik Araştırmaları Üzerine Bir Deneme” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt 6, Sayı 25, (2013), s. 249.

³ Maud, Spaer, “The Pre-Islamic Glass Bracelets of Palestine”, JGS, Vol.30, New York, (1988), s.51; Zekiye, Uysal, *Kubad-Abad Sarayında Selçuklu Cam Sanatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-2-1.9.Dizi-Sayı 1, Ankara, 2013, s. 136; Emre, Taştemür ve İsmail, Aytaç, “Harput İç Kale Kazısı Cam Fırınlarına Ait İlk Gözlemler” *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2017), s. 74. 69-89; Fevziye Eker, “Antikçağın Süsü: Kahramanmaraş Müzesi’ndeki Kaburgalı

Ve Burma Cam Bilezikler” TUBA-AR, 25, (2019), s. 163. s. 161-171.

Avrupa'ya baktığımızda MS 3.-4. yüzyıllarda cam bilezik üreten atölyelerin varlığından bahsedilebilirken⁴ Anadolu'da bu döneme verilebilecek örneklerden birisi MS 5. yüzyıla tarihlendirilmiş olan Arykanda üretimi opak siyah cam bileziklerdir⁵. Bizans döneminde yaygın olarak kullanıldığını bildiğimiz cam bilezikler İslami dönemde de farklı bezeme ve renklerde sevilerek üretilen bir süs eşyası olmuştur. Ancak İslami dönemin inanç sistemi gereği takıların bir mezar hediyesi olarak kullanılmaması ve yapı katlarında genellikle üst tabakaların daha fazla tahrip olmasından dolayı erken dönemler kadar çok fazla sağlam örneğe rastlanılamamaktadır. Bizans Dönemi ve İslami dönem ile ilgili olarak yapılan araştırma ve kazılarda ortaya çıkarılan bilezik veya üretim atölyesi kalıntılarının yoğunluğu bu bilgiyi doğrular niteliktedir.

Anadolu'da yapılan çalışmalar arasında, Afyon-Amorium, Antalya-Demre Aziz Nikolaos Kilisesi, Isparta-Kubad Abad Sarayı, Mersin-Yumuktepe, İstanbul-Marmaray Yenikapı'da yapılan kazılarda farklı dönemlere ait değişik form ve renklerde bir çok cam bilezik ve bilezik parçasının yanı sıra, Amorium, Sardes ve Efes-Ayasuluk Tepesi'nde ortaya çıkarılan cam atölye kalıntıları ile Kuşadası - Kadıkalesi'nde bol miktarda frit ve cam üretim atıklarının bulunması buralarda da cam üretiminin varlığını göstermektedir. Cam malzemelerin yanı sıra özellikle konumuz olan bileziklerle ilgili buluntuların da azımsanmayacak derecede olması bu kentlerde cam bilezik üretimini göstermektedir.

Cam bileziklerin üretiminde iki farklı teknik uygulanmıştır. Bunlardan biri, halka çevirme olarak bildiğimiz ve ucu sivri metal bir çubuğun ucuna bir miktar cam topağının geçirilip sürekli kendi eksenini etrafında çevrilmesi diğeri ise; lif sarma dediğimiz eriyik haldeki cam topağının metal bir çubuk ucuna alıp uzatılması ve istenilen ölçüye geldiğinde iki ucun birleştirilmesi şekli ile uygulanmaktadır. Bu yapım tekniklerine göre de cam bilezikler ekli bilezikler ve eksiz bilezikler olarak iki farklı grup altında incelenmektedir. Ekli bilezikler yukarıda da bahsettiğimiz gibi lif sarma tekniği ile yapılan tekniktir ve maşa veya pense yardımı ile bastırılarak veya sıkıştırılarak oluşturulan ek yerleri farklılık

⁴ Spaer, a.g.m., s. 60.

⁵ Ahmet Tolga Tek, "Arykanda'da Bulunan Antik Cam Eserlere Genel Bir Bakış" *SERES'07*, (2007), s. 159, Resim 31-33.

gösterebilmektedir⁶. Eksiz bileziklerde halka çevirme tekniği ile farklı ölçü, form, bezeme ve renklerde üretilebilen bileziklerdir. Değişik çap ölçülerde yapılan bileziklerin yaklaşık 3,5cm-6cm arasında çapa sahip olanları çocuklar için üretilmişken daha büyük çaplı olanların kadın veya erkekler için üretilmiş olduğu düşünülmektedir⁷. Çapları 10cm-10,5cm arasında değişen Korinth buluntusu cam bileziklerin ise ayak bileği veya kolun üst bölümüne takıldığı görüşüne varılmıştır⁸. Kesitlerine göre de sınıflandırılabilen cam bileziklerde dairesel, yarım daire, dikdörtgen ve üçgen şeklinde kesitler görülmektedir ki bunlarda yapım tekniklerinden kaynaklı bir durumdur. Bunun dışınca cam bileziklerin üretiminde kullanılan renklerde de farklılıklar gözlenmiştir. Sıklıkla kullanılan renkler arasında siyah, turkuaz, yeşil, sarı, beyaz, kırmızı öne çıkmaktadır. Bu renkler bileziklere uygulanan bezemelerde de kullanılmıştır. Cam bilezikleri süsleme tekniklerine baktığımızda da zengin bir süsleme şeklinin olduğu görülmektedir. Özellikle İslami dönemde yaygın olarak karşımıza çıkan burma, yine bu dönemlerde sıkça kullanılan ve cam sıcakken farklı renk ve boyutlarda cam parçalarının bileziğe yapıştırılması ile oluşturulan aplike, cam ılıkken farklı renklerdeki cam ipliğinin bilezik üzerine sarılması ve yedirilmesi ile oluşturulan iplik sarma veya lif sarma, cam bilezik yapıldıktan sonra bir çubuk ucuna alınan farklı renklerdeki cam parçalarının bilezik üzerine değişik şekillerde yapıştırılıp düz zeminde bilezik yüzeyine yedirilmesi ile oluşturulan yedirme tekniği, cam sıcakken bir aletle sıkıştırılarak oluşturulan çimdik veya kaburga ile son olarak cam soğukken camın yüzeyine uygulanan soğuk kesme

⁶ Spaer, a.g.m., 1988, s. 53.54; Yoko, Shindo, "The Classification and Chronology of the Islamic Glass Bracelets from al-Tur, Sinai", *Cultural Change in the Arab World Senri Studies* 55, (2001), s. 77; Zekiye, Uysal, "Kubad-Abad Kazılarında Bulunan Cam Bilezikler (2005-2010)", *Sanat tarihi Dergisi*, S. XIX/2, (2010), s. 37; Gül, Geyik Karpuz, "Mardin Müzesi'nde Bulunan Bezemesiz Cam Bilezikler Üzerine Bir Değerlendirme" *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 59, (2017), s.146, Eker, 2019, a.g.m., s. 163; Akın, Temür – Fevziye, Eker, "Sinop Müzesi Geç Antik Çağ Cam Bilezikleri" *Doğudan Batıya 70.Yaşında Serap Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*, (Ed. Aydın Erön Emre Erdan) Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2019a, Fig. 1; Akın,Temür- Fevziye Eker, Sinop Müzesi Cam Eserler Kataloğu, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2019b, s. 171.

⁷ Temür, A.-Eker, F., a.g.e.,2019b, s. 170.

⁸ Gladys R., Davidson, Corinth Vol. 12, The Minor Objects, pp. iii-vii+ixxii+1+3-366, (1952), American School of Classical Studies at Athens, Plate 112; Zeynep, Çakmakçı, "Ödemiş Müzesi Koleksiyonundaki Bizans Dönemi Boyalı Cam Bilezikleri" *TÜBA-KED* 16, (2017), s.128.

kazıma ve traşlama tekniği ile boyama şeklinde uygulanmaktadır⁹. Bunların yanı sıra cam bileziklerde azımsanmayacak bir payı ise üzerinde herhangi bir bezeme olmayan düz bilezikler oluşturmaktadır.

Kahramanmaraş Müzesi'ndeki Bir Grup Bezemesiz cam Bilezik

Kahramanmaraş Müzesi'nde korunan 23 adet tek renkli bezemesiz cam bilezik çalışma kapsamına alınmış ve ayrıntılı olarak incelenmiştir. Satın alma yolu ile müzeye kazandırılan bu bileziklerin tamamı sağlamdır. Müzeye geliş şekillerinden dolayı analogi yöntemi kullanılarak tarihlendirme yoluna gidilmiştir. Çapları 4cm ile 8.8cm arasında değişiklik gösteren bilezikler muhtemelen çocuklar ve kadınlar tarafından kullanım görmüştür. Renk skalasına baktığımızda opak siyah rengin hakim olduğu bileziklerde mavi, lacivert ve koyu yeşil renkte kullanılmıştır. Genelinde yüzeyler temizken bazı örneklerde korozyon olduğu gözlenmiştir. Kahramanmaraş Müzesi tek renkli bezemesiz bilezikleri yapım tekniklerine göre ekli bilezikler ve eksiz bilezikler olarak iki başlık altında incelenmiştir.

Ekli Bilezikler (Görsel 1: 1-7 nolu)

Kahramanmaraş Müzesi örnekleri arasında ekli bezemesiz bileziklerden 7 adet ayrıntılı olarak incelenmiştir (Görsel 1). Lif sarma tekniği ile üretilmiş olan bileziklerde teknik; eriyik haldeki renkli veya renksiz cam ipliklerinin potadan bir çubuk ucuna alınması ve çekilip uzatılarak istenilen uzunluk elde edildikten sonra uçlarının birbiri üzerine getirilip birleştirilmesi şeklinde uygulanmaktadır¹⁰. Teknikten dolayı bu adı alan bileziklerde ek yerlerinin sıkıştırılarak veya üzerine bir alet yardımı ile bastırılarak birleştirilmesi sağlanır. Bazı örneklerde ek yerleri belli edilirken bazılarında düzleştirilerek neredeyse yok edilmiştir.

Kahramanmaraş Müzesi'ne ait 1-4 numaralı bilezik örneklerinde ek yerlerinin belirgin olduğu gözlemlenirken, 5-7 numaralı bileziklerde bu ek yerleri dikkatli bir şekilde düzleştirilmiş ve neredeyse görünmez hale getirilmiştir. Bu durum, üretim sırasında kullanılan tekniklerin ve estetik tercihlerin farklılık gösterebileceğini ortaya koymaktadır. İncelenen

⁹ Erdal Eser- Müberra Şahin, "Divriği Kalesi Kazısı Cam Buluntular" Her Yönüyle Sivas Kongresinin 100. Yılında Sivas Uluslararası Sempozyumu, Kültür, Sanat, Toplum, 3. Cilt, (ed. Prof. Dr. Hakan Yekbaş - Doç. Dr. Ahmet Yüksel), Sivas, (2019), s. 256. s. 149-164.

¹⁰ Shindo, Y., a.g.m., 2001: s.77; Geyik Karpuz, a.g.m., 2017, s. 146.

bileziklerin çap ölçüleri 4 cm ile 8.4 cm arasında değişiklik göstermektedir. Çap ölçüleri temel alınarak, 4 cm ile 5 cm arasında olan 1-4 numaralı bileziklerin çocuklar için, 7 cm ve üzeri çaplara sahip olan 5-7 numaralı bileziklerin ise yetişkin kadınlar için tasarlanmış olabileceği düşünülmektedir.

 <p>1</p>	 <p>2</p>
<p>Env. No : 5.47.91 Çap: 4cm Renk: Siyah</p>	<p>Env. No : 3109 Çap: 4.5cm Renk: Koyu Yeşil</p>
 <p>3</p>	 <p>4</p>
<p>Env. No.: 5.48.91 Çap: 4.5cm Renk: Siyah</p>	<p>Env. No.; 50.30.72 Çap: 5cm Renk: Siyah</p>

 <p>5</p>	 <p>6</p>
<p>Eny. No.: 3.6.95 Çap: 7cm Renk: Siyah</p>	<p>Eny. No.: 50.29.72 Çap: 7cm Renk: Siyah</p>
 <p>7</p>	
<p>Eny. No.: 46.21.72 Çap: 8.4cm Renk: Siyah</p>	

Görsel 1: Kahramanmaraş Müzesi Ekli Bezemesiz Bilezikler (1-7 no.lu)

Eksiz Bezemesiz Bilezikler (Görsel 2: 8-23 nolu)

Eksiz bezemesiz bilezikler, üretim sürecinde herhangi bir ek yeri bulunmayan ve tek parça halinde şekillendirilen eserlerdir. Bu bileziklerin yapımında, bir miktar eriyik haldeki cam hamuru, bir metal çubuğun ucuna alınır ve ortasından delinerek şekillendirme sürecine başlanır. Cam, çubuğun kendi eksenini etrafında hızla döndürülerek

istenilen yuvarlak form elde edilir. Şekillendirme tamamlandıktan sonra bilezikler soğutma işlemine tabi tutulur.

Bu teknikle üretilen bilezikler, kesitlerine göre dairesel, yarı dairesel, üçgen veya dikdörtgen formlarda olabilir. Kesit farklılıkları hem estetik hem de kullanım amacına yönelik tercihlerin bir sonucu olarak değerlendirilir. Eksiz bileziklerin bu yapısal özellikleri, hem teknik olarak birleşim yeri bulunmaması hem de tek parça cam kullanımı nedeniyle dayanıklılık açısından avantaj sağlar.

Kahramanmaraş Müzesi koleksiyonunda yer alan eksiz tek renkli bezemesiz cam bileziklerden 16 adet örnek, bu çalışma kapsamında incelenmiştir (Bkz. Görsel 2). İncelenen bileziklerin çap ölçüleri 4.3 cm ile 8.8 cm arasında değişmektedir. Çap ölçülerine bakıldığında, 4.3 cm ile 6 cm arasında olan daha küçük çaplı bileziklerin çocuklar için, 6.5 cm ve üzeri daha büyük çaplı bileziklerin ise yetişkin kadınlar için tasarlanmış olabileceği düşünülmektedir.

Renk dağılımı açısından değerlendirildiğinde, bileziklerde siyah rengin yoğun şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, koleksiyon içinde 17 ve 18 numaralı bileziklerde mavi, 23 numaralı bilezikte ise lacivert cam malzeme kullanılmıştır. Tüm bu bilezikler bezemesiz olup, üretimlerinde dairesel kesitli bir form tercih edilmiştir. Kesit formu ve süslemesiz yapısı, bu bileziklerin hem sade bir estetik anlayışını yansıttığını hem de kolay üretim teknikleriyle tasarlandığını göstermektedir.

 <p>8</p>	 <p>9</p>
<p>Erv. No.: 26.5.79 Çap: 4.3cm Renk: Siyah</p>	<p>Erv. No.: 19.8.72 Çap: 4.8cm Renk: Siyah</p>
 <p>10</p>	 <p>11</p>
<p>Erv. No.: 21.14.82 Çap: 4.8cm Renk: Siyah</p>	<p>Erv. No.: 5.46.91 Çap: 5cm Renk: Siyah</p>

 <p>12</p>	 <p>13</p>
<p>Env. No. : 19.9.72 Çap: 5.2cm Renk: Siyah</p>	<p>Env. No. : 8.37.97 Çap: 5.8cm Renk: Siyah</p>
 <p>14</p>	 <p>15</p>
<p>Env. No. : 1.24.84 Çap: 6cm Renk: Siyah</p>	<p>Env. No. : 26.6.79 Çap: 6.5cm Renk: Siyah</p>

 <p>16</p>	 <p>17</p>
<p>Env. No.; 2784 Çap: 6.5cm Renk: Siyah</p>	<p>Env. No.; 10.8.73 Çap: 6.5cm Renk: Mavi</p>
 <p>18</p>	 <p>19</p>
<p>Env. No.; 1.15.90 Çap: 6.5cm Renk: Mavi</p>	<p>Env. No.; 3.8.95 Çap: 6.9cm Renk: Siyah</p>

 <p>20</p>	 <p>21</p>
<p>Env. No.; 3.9.95 Çap: 7.2cm Renk: Siyah</p>	<p>Env. No.; 3.11.95 Çap: 7.5cm Renk: Siyah</p>
 <p>22</p>	 <p>23</p>
<p>Env. No.; 3.10.95 Çap: 7.8cm Renk: Siyah</p>	<p>Env. No.; 46.19.72 Çap: 8.8cm Renk: Lacivert</p>

Görsel 2: Kahramanmaraş Müzesi Eksiz Bezemesiz Bilezikler (8-23 no.lu).

Sonuç

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren takılar, yalnızca estetik birer aksesuar olmanın ötesinde, ekonomik seviye ve sınıf farkını yansıtmaya

aracı olarak da kullanılmıştır. Ayrıca, dini inançlar ve ritüeller çerçevesinde, kötülüklerden korunma amacıyla farklı materyallerden üretilen takılar arasında, bilezikler özel bir yere sahiptir.

Bileziklerin bilinen en erken örnekleri, MÖ 2. binli yılların ortalarına tarihlenmekte ve Mısır'da II. Amenophis'in mezarında ortaya çıkarılmıştır. Bu erken örnekler, camın süs eşyası olarak kullanımında önemli bir dönüm noktasıdır. Ancak cam bileziklerin geniş çapta kullanımı, özellikle Erken ve Orta Bizans dönemlerinde Doğu Akdeniz'de yaygınlaşmış, üretim ve kullanım alanları bu dönemde daha sistematik hale gelmiştir. İslami dönemde ise cam bilezikler, Doğu Akdeniz, Kızıl Deniz ve Hint Okyanusu çevresinde yapılan kazılarda sıklıkla bulunmuş ve bu bölgelerdeki ticaret ağlarının yanı sıra kültürel etkileşimlerin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir¹¹.

Cam bileziklerde tarihleme konusunda hem stratigrafi hem de analogi yöntemine başvurulurken çözümlenmeye çalışılır. Ancak çalışma konusu malzeme satın alma yolu ile müzeye kazandırıldığından analogi yöntemi kullanılmıştır. Ve bu yapılırken özellikle benzer örneklerde arkeolojik kazılar sonucunda belli bir tabaka veya tarih veren alanlarda ortaya çıkarılan bileziklerle karşılaştırma yoluna gidilmiştir. Bunun yanı sıra Anadolu veya Anadolu dışındaki müzeler ve koleksiyonlarda incelenerek benzer örnekler ele alınmıştır. Yapılan çalışmalar, Anadolu'da cam bilezik üretiminin MS 3. yüzyıldan itibaren başladığını ve Bizans ile İslami dönemlerde yaygın bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Özellikle Bizans döneminde Doğu Akdeniz bölgesinde üretim ve kullanım yoğunlaşmışken, İslami dönemde bileziklerin farklı estetik ve teknik özelliklerle çeşitlendiği anlaşılmaktadır.

Kahramanmaraş Müzesi'nde korunan bezemesiz cam bilezikler, Spaer'in gruplama sistemi temel alınarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre, çalışmaya konu olan bilezikler, Spaer'in "Type A" olarak adlandırdığı tek renkli ve bezemesiz bileziklerin ana grubu içinde yer almakta ve kesitlerine göre "Spaer Type A1" olarak sınıflandırılan dairesel kesitli bilezikler grubuna dahil edilmektedir.

¹¹ Geyik Karpuz, a.g.m., 2013, s.254; Tümay Hazinedar Coşkun, "Berna Oğuz Koleksiyonu'ndan Bizans Dönemi Cam Takıları", *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* (22), 2020, <https://doi.org/10.22520/tubaked.2020.22.003> s.33

En yaygın grubu oluşturan bu bileziklerin en erken örneği MS 3. yüzyıla tarihlendirilmekle birlikte uzun dönemler boyunca kullanım görmüş bir bilezik tipidir¹². Bu tipe en erken örnek olarak ise MS 3. yüzyıla tarihlendirilen İsrail’de bir çocuk mezarından çıkmış bilezik parçaları verilebilir¹³. Yapım tekniklerine göre ekli (1-7 no.lu) ve eksiz (8-23 no.lu) bilezikler olarak iki başlık altında incelenen bileziklerin tamamı dairesel kesitlidir ve lif sarma tekniğinin yanı sıra halka çevirme tekniği kullanılmıştır. Çapları 4 cm ile 8.8 cm arasında değişen bileziklerin, 4 cm ile 7 cm arasındaki daha küçük çaplı olanlarının muhtemelen çocuklar için tasarlandığı, 7 cm üzerindeki daha büyük çaplı olanlarının ise yetişkin kadınlar tarafından kullanıldığı düşünülmektedir.

Cam bileziklerde oldukça yaygın olarak kullanılan siyah renk Kahramanmaraş Müzesi örneklerinde de baskındır ve bunun dışında mavi, lacivert ve koyu yeşil renklerin kullanıldığı görülmektedir. Ekli bileziklerde özellikle ek yerlerinin belli olduğu görülmektedir. Bu kısım dışa bombeli şekilde çıkıntı yapmıştır. Bileziklerin tamamı bezemesiz olarak üretilmiştir ve oldukça temiz olan bileziklerin bazılarının yüzeyinde matlaşma veya korozyon meydana gelmiştir.

Müzelerde, koleksiyonlarda ve arkeolojik kazılarda bulunan bileziklerin büyük bir kısmını, tek renkli, dairesel kesitli ve bezemesiz olanlar oluşturmaktadır. Bu tür bileziklerin, ilk üretimlerinden itibaren hemen hemen her dönemde yaygın bir şekilde üretilip kullanılmış olması, kesin bir tarih aralığı belirlemeyi veya belirli bir dönemi işaret etmeyi zorlaştırmaktadır. Fakat yapılan kazılarda bu tip bileziklerin bulunduğu tabakalar veya beraberinde bulunan eserlerle karşılaştırıldığında verilen tarihler bu durumu biraz daha netleştirmektedir. Örneğin; Afyon-Amorium¹⁴ ve Manisa-Sardes¹⁵ kazılarında ortaya çıkarılan bu tip bilezikler Orta Bizans Dönemine,

¹² Spaer, a.g.m.,1988, s. 54.

¹³ Spaer, a.g.m.,1988, s. 54.

¹⁴ Margaret Anne Violet Gill, Amorium reports. Finds I, The glass (1987-1997), Oxford: Archaeopress, 2002.

¹⁵ Axel Von Saldern, *Ancient and Byzantine Glass From Sardis*, 1980, Plate 16, no. 679.

Demre Aziz Nikolaos Kilisesi¹⁶ buluntuları MS 11.-13. yüzyıla, Kuşadası Kadıkalesi¹⁷ örnekleri MS 12.-13. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiştir.

Mardin Müzesi'ndeki tek renkli bezemesiz bileziklerin benzer örnekleri, Kars-Anı¹⁸, Samsat¹⁹, Kubad - Abad Sarayı²⁰, Konya-Gevale Kalesi²¹ kazı buluntularında, Tire Müzesi (MS 6. yy)²², Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji Müzesi (MS 6. yy)²³, Kocaeli Müzesi²⁴, Bergama Müzesi²⁵, Mardin Müzesi²⁶, Sinop Müzesi (MS 3.-6. yy)²⁷, Ödemiş Müzesi (Bizans/10-13. yy)²⁸, TŞCF Cam Koleksiyonu²⁹ ve Yüksel Erimtan Koleksiyonu³⁰nda görülmektedir.

Kahramanmaraş Müzesi'ndeki bezemesiz cam bilezikler satın alma yolu ile müzeye kazandırıldığından net bir tarih vermek kolay değildir.

¹⁶Özgül, Çömezoğlu, *Akdeniz Çevresi Ortaçağ Camcılığı Işığında Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Cam Buluntuları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

¹⁷ Oral Çakmakçı, a.g.m., 2012, s. 120;

¹⁸ Yaşar, Çoruhlu - J. Özlem, Oktay, "2006-2009 Kars-Anı Kazılarında Ortaya Çıkarılan Cam Bilezikler Üzerine". *XIV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 20-22 Ekim 2010*, Konya, (2011), s. 158.

¹⁹ Zekiye, Uysal, "Samsat Kazılarında Bulunan Cam Bilezikler" *Sanat Tarihi Dergisi*, 29/1, (2020), Fot. 2.

²⁰ Uysal, a.g.e., 2013, Res. 147.

²¹ Ahmet, Yavuzılmaz, "Gevale Kalesi Cam Bilezik Buluntuları (2013-2015)", *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri I 02-05 Kasım 2016*, Sakarya, (2017), s. 53

²² Binnur, Gürler, *Tire Müzesi Cam Eserleri*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2000, s.122-123.

²³ Mehmet, Tekocak, "Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Cam Eser" *Kaunos/Kbid Toplantıları 2 Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu* (Ed. Çiğdem Gençler Güray), 2013, Res. II.1.

²⁴ Gül, Geyik Karpuz - Kemal, Çibuk, "Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde Bulunan Cam Bilezikler", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, Kocaeli, (2017), s. 286-288

²⁵ Cenker, Atilla - Binnur, Gürler, *Bergama Müzesi Cam Eserleri*. İzmir: Bergama Kültür ve Sanat Vakfı, 2009, s. 194-197.

²⁶ Geyik Karpuz, a.g.m., 2017, Foto. 6-11.

²⁷ Temür – Eker, 2019a; Temür – Eker, 2019b, Kat. No. 132-151.

²⁸ Çakmakçı, a.g.m., 2017, Katalog No. 8.

²⁹ Üzlifat, Canav, *Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Koleksiyonu*. İstanbul: Türkiye Şişe ve Cam Fabrikası Anonim Şirketi, 1985, s. 95.

³⁰ Christopher S., Lightfoot - Melih, Aslan, *Anadolu Antik Camları: Yüksel Erimtan Koleksiyonu*. Ankara: Ünal Offset. 1992, s. 222-223.

Ancak yapımının kolay olması ve değerli taşlardan yapılan bileziklerin taklidi şeklinde üretilmesinden dolayı neredeyse her dönem karşımıza çıkabilmektedir. Yapılan araştırmalar, bu tür bileziklerin MS 3. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlandığını göstermektedir. Özellikle Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerine ait buluntular veren yerlerde yapılan kazılarda bu tür bileziklerin yoğun şekilde bulunması, onların kullanım tarihine geniş bir aralık atfetmeyi gerekli kılmaktadır.

Kahramanmaraş'ta bu tür eserlerin üretimi konusuna değinmek gerekirse daha önce yapılan çalışmalar cam bileziğin veya boncuğun üretilmesi için çok karmaşık bir atölye düzenine ihtiyaç olmadığını göstermektedir. Örneğin; Elazığ-Harput'ta ortaya çıkarılan ve fırın yapısına ait olduğu düşünülen kalıntı içerisinde yoğun cam bilezik ve boncuk parçaları tespit edilmiştir³¹. Bu da gösteriyor ki, cam bilezik veya takı üretimi küçük, basit bir fırında da yapılabilmektedir. Bu durum, benzer yapıların birçok merkezde tahrip olmuş olabileceğini veya henüz keşfedilmediğini de düşündürmektedir.

Kahramanmaraş'ta cam bilezik üretiminin kesin olarak varlığından söz etmek mümkün olmasa da, bu ihtimali tamamen göz ardı etmek de doğru olmayacaktır. Kahramanmaraş Müzesi'nde yer alan farklı tiplerde birçok cam kap, kolye, boncuk ve bileziğin varlığı³² ve bunların da yine Kahramanmaraş merkez ve ilçelerinden gelmiş olması Kahramanmaraş'ın cam üretimi konusunda küçük çaplı da olsa etkin olabileceği olmasa da ticari ilişkilerle bu camlara sahip olduğunu düşündürmektedir.

Kaynakça

Atilla, Cenker, - Gürler, Binnur, *Bergama Müzesi Cam Eserleri*. İzmir: Bergama Kültür ve Sanat Vakfı, 2009, s. 194-197.

Canav, Üzlifat, *Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Koleksiyonu*. İstanbul: Türkiye Şişe ve Cam Fabrikası Anonim Şirketi, 1985.

³¹ Taştemür-Aytaç, a.g.m., 2017, s. 74.

³² Eker, a.g.m., 2019, s. 169.

Çakmakçı, Zeynep, "Ödemiş Müzesi Koleksiyonundaki Bizans Dönemi Boyalı Cam Bilezikleri" *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 16, (2017), s.125-143.

Çoruhlu, Yaşar - Oktay, J. Özlem, "2006-2009 Kars-Ani Kazılarında Ortaya Çıkarılan Cam Bilezikler Üzerine". *XIV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 20-22 Ekim 2010*, Konya, (2011), s. 155-171.

Çömezoğlu, Özgü, *Akdeniz Çevresi Ortaçağ Camcılığı Işığında Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Cam Buluntuları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Davidson, Gladys R., *Corinth Vol. 12, The Minor Objects, American School of Classical Studies at Athens (1952)*, pp. iii-vii+ixxii+1+3-366.

Eker, Fevziye, "Antikçağın Süsü: Kahramanmaraş Müzesi'ndeki Kaburgalı Ve Burma Cam Bilezikler" *TUBA-AR*, 25, (2019), s. 161-171.

Erdal Eser- Müberra Şahin, "Divriği Kalesi Kazısı Cam Buluntular", *Her Yönüyle Sivas Kongresinin 100. Yılında Sivas Uluslararası Sempozyumu*, Kültür, Sanat, Toplum, 3. Cilt, (ed. Prof. Dr. Hakan Yekbaş - Doç. Dr. Ahmet Yüksel), Sivas, (2019), s. 256. s. 149-164.

Geyik Karpuz, Gül, "Cam Bilezik Araştırmaları Üzerine Bir Deneme" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 6, Sayı 25, (2013), s. 249-255.

Geyik Karpuz, Gül, "Mardin Müzesi'nde Bulunan Bezemesiz Cam Bilezikler Üzerine Bir Değerlendirme" *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 59, (2017), s. 145-156.

Geyik Karpuz, Gül - Çibuk, Kemal, "Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde Bulunan Cam Bilezikler", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, Kocaeli, (2017), s.283-296.

Gill, Margaret Anne Violet, *Amorium reports. Finds I, The glass (1987-1997)*, Oxford : Archaeopress, 2002.

Gürler, Binnur, *Tire Müzesi Cam Eserleri*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2000.

Hazinedar Coşkun Tümay, "Berna Oğuz Koleksiyonu'ndan Bizans Dönemi Cam Takıları", *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* (22), 2020, s. 31-49.

Lightfoot, Christopher S., - Aslan, Melih, *Anadolu Antik Camları: Yüksel Erimtan Koleksiyonu*. Ankara: Ünal Offset. 1992, s. 222-223.

Oral Çakmakçı, Zeynep, "Kuşadası-Kadıkalesi Kazılarında Süs Amaçlı Cam Objeler: Boncuklar ve Bilezikler", *II. ODTÜ Arkeometri Çalıştay*, Ankara (2012), s. 114-135.

Petronius Arbiter, Satyricon, 52.

Shindo, Yoko, "The Classification and Chronology of the Islamic Glass Bracelets from al-Tur, Sinai", *Cultural Change in the Arab World Senri Studies* 55, (2001), s. 73-100.

Spaer, Maud, "The Pre-Islamic Glass Bracelets of Palestine", *JGS*, Vol.30, New York, (1988), s.51-61.

Taştemür Emre - Aytaç, İsmail, "Harput İç Kale Kazısı Cam Fırınlarına Ait İlk Gözlemler" *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2017), s. 69-89.

Tek, Ahmet Tolga, "Arykanda'da Bulunan Antik Cam Eserlere Genel Bir Bakış" *SERES'07*, (2007), s. 152-168.

Tekocak, Mehmet, "Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Cam Eser" *Kaunos/Kbid Toplantıları 2 Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu* (Ed. Çiğdem Gençler Güray), 2013, s. 127-142.

Temür, A.-Eker, F., "Sinop Müzesi Geç Antik Çağ Cam Bilezikleri" *Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*, (Ed. Aydın Erön Emre Erdan) Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2019a, s. 17-34.

Temür, A. – Eker, F., Sinop Müzesi Cam Eserler Kataloğu, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2019b.

Uysal, Z., "Kubad-Abad Kazılarında Bulunan Cam Bilezikler (2005-2010)", *Sanat tarihi Dergisi*, S. XIX/2, (2010), s. 43-54.

Uysal, Zekiye, *Kubad-Abad Sarayında Selçuklu Cam Sanatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-2-1.9.Dizi-Sayı 1, Ankara, 2013.

Uysal, Zekiye, "Samsat Kazılarında Bulunan Cam Bilezikler" *Sanat Tarihi Dergisi*, 29/1, (2020), Fot. 2. s.301-317

Von Saldern, Axel, *Ancient and Byzantine Glass From Sardis*, 1980.

Yavuzylmaz, Ahmet, "Gevale Kalesi Cam Bilezik Buluntuları (2013-2015)", *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri I 02-05 Kasım 2016, Sakarya*, (2017), s.49-61.

Extendet Abstract

As in our day, the curiosity about decorating to look beautiful has always existed in ancient times. Glass bracelets were one of the ornaments used especially by women and children in the 2nd millennium BC. Glass bracelets, which we have come across quite a lot in archaeological excavations, have been a piece of popular jewellery because of their ease of production and low cost. Within the scope of this study, information will be given on the production technique and development of this type of bracelet by analysing 23 undecorated bracelet samples preserved in the Kahramanmaraş Museum. The bracelets, which are produced in different ways in terms of colour, decoration, technique and cross-section, have been produced for long periods of time, which causes problems in dating. This range can be very wide when giving a date range to glass bracelets. In this study, 23 glass bracelets in the Kahramanmaraş Museum will be analysed and then dated by analogy method, taking into account the period characteristics of the artefacts.

The 23 monochrome plain glass bracelets preserved in the Kahramanmaraş Museum were included in the study and examined in detail. All these bracelets, brought to the museum by purchase, are intact. When they were brought to the museum by purchase, they were dated by analogy method. The bracelets, which vary between 4cm and 8.8cm in diameter, were probably used by children and women. When we look at the colour scale, the bracelets are dominated by black and blue, which are also used. While the surfaces are generally clean, corrosion was observed in some examples. The monochrome plain bracelets of the Kahramanmaraş Museum are analysed under two headings according to their construction techniques: attached monochrome plain bracelets and unattached monochrome plain bracelets.

Most of the bracelets unearthed in museums, collections or archaeological excavations are monochrome, circular and unadorned. The fact that bracelets with these characteristics have been widely produced and used almost every period since the first production makes it difficult to give a precise or short dating period for bracelets. However, the dates given in the excavations, when compared with the layers in which such bracelets were found or the artefacts found with them, clarify this situation a little more. For example, the bracelets in this group found in the excavations at Afyon-Amorium and Manisa-Sardes are dated to the Middle Byzantine Period, the finds from the Church of St Nicholas in Demre to the 11th-13th century AD, and the examples from Kuşadası Kadikalesi to the late 12th-13th century AD.

When we look at the history of bracelet production and use, we know that this type of bracelet has been used since the 3rd century AD, and the fact that

they were widely excavated in the Late Roman and Early Byzantine periods will cause us to give a wide range of dates. As for the production of such artefacts in Kahramanmaraş, previous studies show that there is no need for a very complex workshop organisation to produce glass bracelets or beads. For example, intensive fragments of glass bracelets and beads were found in the remains unearthed in Elazığ-Harput and thought to belong to a furnace structure. This shows that the production of glass bracelets or jewellery can also be done in a small, simple kiln and that these structures have perhaps been destroyed in many centres or have not been encountered so far. This situation does not allow us to say that there was a definite production in Kahramanmaraş, but it does not prevent us from thinking there was production. The presence of many bracelets of different types in the Kahramanmaraş Museum and the fact that these bracelets come from the centre and districts of Kahramanmaraş may suggest that Kahramanmaraş may have been active in glass production, albeit on a small scale, or that it may have possessed these glasses through commercial relations.

Since the undecorated glass bracelets in the Kahramanmaraş Museum were acquired by purchase, it is not easy to give a clear date. However, since they are easy to make and produced as imitations of bracelets made of precious stones, they can be encountered almost every period. When we look at the history of bracelet production and use, we know that this type of bracelet has been used since the 3rd century AD, and the fact that they were widely excavated in the Late Roman and Early Byzantine periods will cause us to give a wide range of dates. As for the production of such artefacts in Kahramanmaraş, previous studies show that there is no need for a very complex workshop organisation for the production of glass bracelets or beads. For example, intensive fragments of glass bracelets and beads were found in the remains unearthed in Elazığ-Harput and thought to belong to a furnace structure. This shows that the production of glass bracelets or jewellery can also be done in a small, simple kiln and that these structures have perhaps been destroyed in many centres or have not been encountered so far. This does not allow us to say that there is a definite production in Kahramanmaraş, but it does not prevent us from thinking there was production. The presence of many bracelets of different types in the Kahramanmaraş Museum and the fact that these bracelets come from the centre and districts of Kahramanmaraş, as well as the different forms of glass materials in the museum, indicate that Kahramanmaraş was the centre of glass production.